

In: J. Goethals, F. Hutsebaut & G. Vervaeke (red.),
Gerechtelijke geestelijke gezondheidszorg: wetenschap, beleid en praktijk.
Liber Amicorum Joris Casselman.
Leuven, Universitaire Pers, 2005, p. 125-138.
(Reeks Samenleving Criminaliteit & Strafrechtspleging, nr. 32)

FATALE BONJE MET DE BUREN

Frans KOENRAADT*

Je kunt je niet van je eigen gezonde verstand
overtuigen door je buurman op te sluiten.

In: F.M. Dostojevski,
Dagboek van een schrijver, 1876

I. INLEIDING

Beter een goede buur dan een verre vriend. De nabijheid van buren verschaft menigeeen een gevoel van veiligheid in de woonomgeving. Na de gezinsleden vormen de buren letterlijk immers de meest nabije personen en maken daarmee deel uit van elkaars leefomgeving. Niet altijd bestaat er een sfeer van gezelligheid, veiligheid, goed nabuurschap, een vreedzame coëxistentie of een behulpzame en ondersteunende omgangsvorm. Menigeeen verkeert immers met zijn buren op voet van oorlog, soms jarenlang, soms zelfs van generatie op generatie. Nederlandse televisieprogramma's zoals *Buren* van Frans Bromet of *De rijdende rechter* met mr. Frank Visser laten daar nabije doch indringende beelden van zien.

Soms komt het in de twist met de buurman tot een handgemeen en bij een enkeling is de woede zozeer gegroeid dat er doden vallen. Criminologisch gezien bestaat er wel aandacht voor huiselijk geweld, zinloos geweld, geweld op straat, overlast. Voor al dan niet fataal geweld jegens buren is vrijwel geen aandacht.

Dertig zaken van (poging tot) doding van buren zijn grondig bestudeerd en onderling vergeleken. Deze zaken zijn ontleend aan het Pieter Baan Centrum, de psychiatrische observatiekliniek van het Ministerie van Justitie te Utrecht, waar de verdachten van deze delicten klinisch multidisciplinair gedragskundig pro justitia zijn onderzocht.¹

In deze bijdrage zullen enkele patronen van motieven voor deze delicten, van omgangsvormen (of liever vermijdingsvormen) tussen verdachte en slachtoffer, van territorium(afbakening), alsmede van elkaars nabijheid en

* Forensisch psycholoog en criminoloog, doceert forensische psychologie en psychiatrie aan de Universiteiten te Utrecht en Maastricht en is werkzaam als rapporterend psycholoog in het Pieter Baan Centrum te Utrecht.

1. Zie MOOI et al, 1989: 2004.

toegankelijkheid worden gepresenteerd. Geweld tussen buren en huiselijk geweld zullen daartoe onderling worden vergeleken; buren en gezinsleden worden met elkaar vergeleken.

II. BURENHULP OF NIET

Bij de collocatie² in de 18^e eeuw in vier Belgische steden, te weten Antwerpen, Brugge, Brussel en Gent zoals onderzocht en beschreven door de historici Lis & Soly (1990) komt indringend de rol van de familieleden en buren naar voren.

Het ging immers vooral om het ongeregeld leven, dat overlast opleverde en de belangrijkste reden voor opsluiting betekende. De redenen voor die opsluiting waren dat de betrokkene zich ongewoon gedroeg, niet voor rede vatbaar was, schandaal verwekte, zich dagelijks bezatte, met andere woorden dat hij of zij niet tot normaal sociaal verkeer in staat was en geen verantwoordelijkheidsgevoel bezat, ieder zedelijk besef kwijt was, het leven van huisgenoten en verwanten tot een hel maakte. Werkschuweid, verkwisting, drankmisbruik, onzedelijkheid en mishandeling, het zijn alle voorbeelden van 'quaed gedragh'. Het toenemend aantal gevallen van werkschuweid duidt op veranderingen in het sociale klimaat. Tijdens de jaren zeventig en tachtig van de achttiende eeuw overtrof deze categorie alle vormen van quaed gedragh.³

De meeste conflicten die aanleiding gaven tot een verzoek om opsluiting speelden zich af tussen ouders en hun kinderen. Tegen het einde van de achttiende eeuw groeide het aandeel kinderen, pubers en adolescenten nog meer.⁴

2. De in België gebruikelijke benaming voor de gedwongen opneming in een psychiatrisch ziekenhuis.
3. Een vijfde tot een kwart van de aanvragers bestempelde hun familielid als een onverbetere lijke leegloper.
4. Evenals bij de ouder/kind-conflicten waren het tot omstreeks 1770 vooral goeode personen die hun huwelijkspartner lieten opsluiten. Het waren vooral radeloze mannen, sukkelaars die ondanks het tuchtigingsrecht waarover zij beschikten hun echtgenoten lieten opsluiten. In de betere kringen was waanzin het hoofdmotief voor collocatie. Onder het proletariaat en leden van de lagere middengroepen ging het om "oneerbare" vrouwen: Zij die "coten van cleene reputatie" bezochten, omgang hadden met "suspect mannevolck", "soo bij nachte als bij daeghe bloot ende droncken langs straet" liepen, veel geld verkwistten en schandaal verwekten door hun aanhoudende gekijf en gevloek, dit alles "tot verergernisse van de cleene onnosele joncklieden." Waanzin kwam niet steeds even overtuigend in de aanvragen naar voren. In veel gevallen is de diagnose van de aanvragers twijfelachtig, ook al werd deze door een geneesheer bekrachtigd.

LIS en SOLY achten het aannemelijk dat de meeste mannen die zich aan de drank overgaven en/of hun huisgenoten brutaliseerden, zich gefrustreerd voelden door de sociale degradatie en de zich in die tijd veranderende machtsbalans in het gezin. Collocatie maakte geen eind aan de huwelijksrelatie, het ging immers om kortstondige onderbreking van het samenlevingsverband, want de ongewenste personen bleven niet lang in de inrichting.

Lis en Soly beklemtonen dat goede relaties met anderen, namelijk met familieleden en buren golden als essentiële voorwaarden om te kunnen overleven. Ook toen bleek dat het groeiend onvermogen van buren om doeltreffend op te treden tegen overheden van de huwelijkse en seksuele orde steeds meer families ertoe bracht om in de grote Brabantse en Vlaamse steden hun toevlucht tot collocatie te nemen.

Een ander historisch rechtsmonument wordt gevormd door J. Nijhof, handelaar in leer en zijn buurvrouw en huurster M. de Vries, die in de nacht van 4 op 5 januari 1909 in Zutphen elkaar te woord staan.⁵

Nijhof verzocht haar om de hoofdkraan van de waterleiding die zich achter haar voordeur, onder haar trap bevond te sluiten, eventueel wil hij het zelf doen, als die kraan maar dicht gaat, want de gesprongen waterleiding richt schade, grote schade aan aan zijn kostbare verzameling leer. Voordien draaide Nijhof zelf de kraan steeds dicht, maar sinds animositeit tussen beiden had hij het deze keer helaas niet gedaan. En jawel, meteen prijs. Mevrouw de Vries vertikt het om in actie te komen, hetgeen haar huisbaas, met wie ze niet bepaald een hartelijke omgang heeft steeds kwader en wanhopiger maakt.

Na inschakeling van de politie opent mevrouw de Vries toch de voordeur voor haar huisbaas annex buurman en draait hij de hoofdkraan dicht, maar het kwaad is met een waterballet van een half uur reeds geschied. De verzekeraar van Nijhof wil dan ook de schade op mevrouw de Vries verhalen. Na de kantonrechter⁶ stelt de arrondissementsrechtbank Zutphen de Vries in het gelijk⁷ en de Hoge Raad bevestigt dat tien jaar later nog eens.⁸ Tot op de dag van vandaag een arrest dat bij iedere rechtenstudent bekend is.

III. INVESTEREN IN DE BUREN

In hun onderzoek naar buren en buurten noemen Peper en Spierings (1999) twee karakteristieken van buren. Buren zijn op elkaar aangewezen voor een aangename en veilige woonomgeving. De directe nabijheid noodzaakt tot enigerlei omgangsvorm.

Buren worden frequent met elkaar geconfronteerd en dat is bepaald niet altijd tot wederzijds genoegen.⁹ Je kunt je niet geheel voor de buren afsluiten. Wrevel tussen buren komt veelvuldig voor en kan hoog oplopen, blijkens het grote aantal gevallen waarin de politie wordt betrokken om slechts (over)last te melden dan wel om daadwerkelijk met de sterke arm te interveniëren.

5. SOETEMAN, 2000, p. 75-82.

6. Uitspraak kantonrechter Zutphen 19 maart 1909.

7. Bij appèlvonnissen rechtbank Zutphen 14 oktober 1909.

8. HR 10 juni 1910.

9. JACOBS, 2003.

Onderzoek van Peper en Spierings (1999) in Rotterdam leert dat bijna de helft van de onderzochten (over)last van buren ondervindt als gevolg van herrie, gedrag van huisdieren,¹⁰ beledigingen, roddel, kinderen/jongeren, tuin- of erfafscheiding¹¹. Bijna een kwart van de ondervraagden gaf te kennen wekelijks last van de buren te hebben.

Buren behoren tot wat door Bourdieu genoemd wordt het sociaal kapitaal. Dat heeft betrekking op de verbanden tussen individuen, op de sociale netwerken waar normen van wederkerigheid en betrouwbaarheid gelden. We kennen thans onze buren minder dan destijds onze ouders hun buren kenden. "In principe is iedereen een vreemde geworden." aldus de filosoof Nauta.¹² Het sociale klimaat is de afgelopen decennia immers sterk onder druk komen te staan en veranderd. Zo heeft de gemiddelde Amerikaan wel elk paar weken contact met zijn /haar buren, maar deze contacten zijn zwakker en minder intens geworden dan die van de vorige generatie.¹³ We hebben, onder invloed van economische druk, minder tijd beschikbaar voor onze vrienden en buren.¹⁴ Amerikanen hebben een grote mate van geografische mobiliteit en verhuizen – internationaal gezien – relatief vaak. De hechtheid en duur van het contact met de buren nemen daardoor af. Putnam (2000) beklemtoont dat het sociaal kapitaal bijdraagt aan een veilige en productieve omgeving. Relatief arme mensen hebben – per definitie – minder de beschikking over financieel kapitaal, alsook over mogelijkheden om het te verwerven, met als gevolg dat het sociaal kapitaal des te belangrijker is voor hun welzijn. Wetend dat de contacten met de buren van cruciaal belang, zo niet van levensbelang kunnen zijn, rijst de vraag wat de band met hen op scherp zet.

IV. LAST VAN BUREN IN DE MEDIA

Twee Nederlandse televisieprogramma's besteden ruim aandacht aan aanvaringen met de buren: het programma *Buren* van Frans Bromet en het programma *De rijdende rechter* met mr. Frank Visser.

10. Zoals de 51-jarige man in het Brabantse Putte die in augustus 2000 uit ergernis en wanhoop over het geblaf van de honden van de buren met het jachtgeweer op zijn buurman schoot. Volgens de politie was het geblaf al eerder aanleiding voor problemen tussen de beide buren.
11. Na een ruzie in oktober 1999 over een hek dat een man had geplaatst, haalde zijn buurman dat 's nachts weg. Dat werd de man teveel en schoot zijn buurman dood. De Groningse rechtbank achtte hem verminderd toerekeningsvatbaar en veroordeelde hem op 29 juni 2000 tot twee jaar gevangenisstraf.
12. Tijdens een debat in Amsterdam eind 1999 over allochtonen stelde Nauta: "Mijn Nederlandse buurman is mij in principe niet minder vreemd dan een Iraakse vluchteling. Misschien heeft die vluchteling toevallig wel hetzelfde beroep als ik, zodat wij elkaar zelfs beter begrijpen dan ik en mijn buurman, die lid is van de gereformeerde Kerk artikel 31 en bij de verkeerspolitie werkt."
13. Aldus PUTNAM, 2000, p. 106; Zie tevens PASTOR et al, 1996.
14. PUTNAM, 2000, p. 195.

Frans Bromet produceerde de serie reportages *Buren* die van 1991 tot 1999 door de VPRO televisie werd uitgezonden. Daarbij gaat Bromet langs bij buurtgenoten die in een meningsverschil of soms een ordinaire ruzie verwickeld zijn. Beide partijen komen aan het woord en er wordt soms een poging gedaan het conflict op te lossen.

“Het onderwerp heeft een verstrooiend, maar bovenal een identificerend effect. De kijker amuseert zich door naar andermans ruzies te kijken, maar kan zich goed voorstellen dat het zijn of haar burens hadden kunnen zijn. De vragen die Bromet stelt, komen voort uit nieuwsgierigheid en op sommige momenten ook uit betrokkenheid. Deze reportage is een reflectie van het alledaagse leven. Gebeurtenissen waarvan iedereen weet dat ze bestaan, maar die men zelden van anderen heeft gezien. In het begin van de reportage wordt de toeschouwer meegetrokken in het gesprek tussen de buurman en Bromet. De primaire vragen zoals, wat is hier nou aan de hand, vraagt ook de kijker zich af. (...) De rol van de interviewer (Bromet) in relatie tot zijn personages is bepalend voor de stijl van het programma. Bromet voegt zich als intermediair tussen de twee partijen en probeert een uitlaatklep te zijn voor de belanghebbenden. Hij is de vertaler van de ruzie naar de toeschouwer. Bromet is degene die in de rol als interviewer, cameraman en programmamaker het vertrouwen moet winnen van de personages die hem het verhaal in detail willen vertellen. (...) Hij slaagt erin op een nuchtere doch nieuwsgierige wijze de onderste steen boven te krijgen. Door de simpele vragen zullen de personages in de reportage zich snel op hun gemak voelen, ondanks zijn manier van interviewen die gekenmerkt wordt door ironie, zelfspot en zijn zeurderige stem. Door deze manier van interviewen onderscheidt het programma zich van andere programma's.”¹⁵ Aldus wordt het alledaagse burencflict van de een tot kijkspul, lering en vermaak voor de ander.

Zo ook in het televisieprogramma *De rijdende rechter* van de NCRV, dat sinds 1995 wordt uitgezonden, worden conflicten van mensen voorgelegd aan een echte rechter – mr. Frank Visser – die een bindende uitspraak doet. Net als bij de uitspraak van een echte rechtbank is men verplicht het bindende advies op te volgen. De rijdende rechter is er ook voor mensen die nog geen conflict hebben en dit via bemiddeling willen voorkomen.

Of het nu gaat om het waterpad,¹⁶ de mobiele schutting,¹⁷ de tafeltennistafel,¹⁸ de gesnoeiide taxushaag¹⁹ of de vallende bomen,²⁰ burens hebben er last van en wel zodanig dat ze er onderling niet uitkomen en een beroep doen op *de rijdende rechter* om de stand van zaken op te nemen en als arbiter op te treden.

15. Aldus GLANSBEEK, 2003, hoofdstuk 4.

16. Uitspraak 4 april 2004.

17. Uitspraak 21 maart 2004.

18. Uitspraak 7 december 2003.

19. Uitspraak 19 oktober 2003.

20. Uitspraak 10 februari 2003.

V. DE KWETSBAARHEID VAN CONTACTEN TUSSEN BUREN ONDERLING

Wat maakt het contact tussen buren zo heikel? Gelles (1995) ging na waardoor het komt dat het gezin – in weerwil van idyllische beelden als huiselijke geborgenheid en de hoeksteen van de samenleving – een sociale organisatie is waarin geweld niet wordt geschuwd. Zo kwamen Straus & Hotaling (1980) tot de conclusie dat voor het gezin de keerzijde van de beschermende factoren ervan daar tevens de gebruikmaking van geweld bevordert. In de contacten tussen buren tekent zich een analogie af met de omgang tussen gezinsleden onderling, die als volgt puntsgewijs is weer te geven, waar het de kwetsbaarheid van deze relatie voor (fataal) geweld betreft:²¹

- 1) Lange duur. Buren wonen soms jarenlang, soms zelfs decennialang in elkaars directe nabijheid en hebben elkaar in verschillende jaargetijden²² en onder zeer verschillende condities meegemaakt.
- 2) Beperkt en vast territorium. In een samenleving met een grote bevolkingsdichtheid leven mensen, zeker in stedelijke gebieden, op een zeer beperkt territorium. De afgrenzing van de buitenwereld is daarin noodzakelijk om het eigen leven zonder inmenging van anderen gestalte te geven. Toch betekent de nabijheid dat men de buren regelmatig kan horen, zien, voelen en ruiken.
- 3) Diversiteit van activiteiten en belangstelling. In werk- en verenigingsverband zijn activiteiten van de participanten over het algemeen tamelijk gelijk- en doelgericht. In de woonomgeving van naast elkaar wonende buren kunnen de botsende activiteiten aanleiding geven tot conflicten. Zo zal voor menigeen de woonfunctie anders dan door de buren worden ingevuld. De woning krijgt in sommige gevallen zelfs de functie van een totaal instituut, waar woon-, werk- en vrije tijdsbesteding op een klein territorium plaatsvinden. Een praktijk of werkplaats aan huis heeft ook gevolgen voor de buren. Het woongenot dat de een beleeft aan luide muziek is voor de ander een bron van irritatie. De vanzelfsprekendheid van kruidige etensgeur in het trappenhuis is voor sommige buren een dagelijkse kwelling. De beleefde vrijheid van de een betekent de ervaren ergernis van de ander.

21. GELLES, 1995, p. 22-24.

22. Zo blijken buren nogal eens met elkaar op de vuist te gaan wanneer de temperatuur buiten stijgt. Een groot aantal warme dagen of een hittegolf, zoals in de zomer van 2003, betekent dat mensen tot laat in de avond in de tuin of op hun balkon zitten. Met de muziek hard aan en een krat bier binnen handbereik zijn bij een grote bevolkingsdichtheid, zeker in de grote steden, de belangrijkste ingrediënten aanwezig om de vlam in de pan te doen slaan.

- 4) Privacy. In de westerse samenleving bestaat een grote behoefte aan privacy onder de dicht bij elkaar wonende mensen. Of het nu gaat om een eenpersoonshuishouden dan wel om een gezinshuishouden met veel kinderen, de directe nabijheid van de buitenwereld vereist afgrenzing ten opzichte van de priemende blik van de ander. Waar de privacy hoog is, zal de mate van sociale controle laag zijn.²³
- 5) Sexe-, leeftijds-, religieuze, taal- en cultuurverschillen. In een buurt wonen mensen naast elkaar van verschillende afkomst en met verschillende leefgewoontes, die sterk worden bepaald door sekse, leeftijd, religie, taal en cultuur. Hiermee is een rijk arsenaal aan vooral potentiële generatie-, godsdienst- en cultuurconflicten gegeven.²⁴
- 6) Gemeenschapszin. Deel uitmakend van een bepaalde buurt en van elkaars omgeving kunnen de wederzijdse verplichtingen en uiteenlopende verwachtingen, net als in gezinsverband, frustraties, conflicten en tweespalt met zich brengen.
- 7) Onvrijwillig lidmaatschap. De keuze om in een bepaalde buurt of wijk te gaan (of blijven) wonen, komt niet altijd vrijwillig tot stand, maar is bijvoorbeeld afhankelijk van de beschikbaarheid van betaalbare en gepaste woningen. Bij huur of koop van een woning krijg je de burens er gratis bij. En volgens de Nederlandse Vereniging van Makelaars vallen bij aan- en verkoop van een woning hinder of overlast veroorzakende burens niet onder de omschrijving van een "verborgen gebrek".
- 8) Stress. Sommige buurten gaan meer dan andere als geheel gebukt onder spanning door overlast van bijvoorbeeld criminaliteit, nabijheid van een luchthaven of een snelweg, jaarlijks buiten de oevers tredende rivier.
- 9) Uitvoerige kennis van elkaars levensloop. Afhankelijk van de belangstelling, de intensiteit van omgangsvormen en duur van de nabijheid zal men elkaars wederwaardigheden en (eigen)aardigheden leren kennen, maar daarmee ook elkaars zwakke en sterke plekken.
- 10) Opgroeien met geweld en de generalisatie ervan. Kinderen die al vroeg ervaring opdoen met geweld, of doordat ze het geweld zelf ondergaan, of doordat ze er getuige van zijn, doen dat veelal op in huiselijke kring, maar allengs verbreedt die kring zich al snel naar de buurt waarin betrokkene woont.

Los van elkaar zeggen deze factoren nog niet zo veel, maar wanneer diverse ervan in samenhang voorkomen, verklaart dat des te meer de bonje met de burens.

23. Aldus LASLETT, 1973. Zie voorts BRAAM, 1966.

24. Vergelijk VOSSESTEIN, 2003, p. 93.

VI. ONDERZOEK NAAR DODING VAN BUREN IN NEDERLAND

Leistra en Nieuwbeerta (2003) die de zaken van moord en doodslag, gepleegd tussen 1992 en 2001 in Nederland waarbij 2549 slachtoffers te betreuren vielen, in kaart brachten, geven een overzicht van de doding bij ruzies.²⁵ Bestudering van de korte beschrijving van dergelijke zaken laat zien dat het in (minimaal) 36 gevallen om een burenruzie gaat. Als buren worden genoemd: bovenbuurman, achterbuurman, buurmeisje, overbuurman, buurjongen, buurvrouw, benedenbuurvrouw, overbuurvrouw en overbuurmeisje. Zo eindigt een hoogoplopend burenconflict over geluidsoverlast een enkele keer in de dood van klager of lawaaimaker.

De verdeling naar sekse ligt bij de daders anders dan bij de slachtoffers: 35 daders bleken een man, één dader een vrouw. Zij hadden 22 mannelijke en 14 vrouwelijke – onder wie vier minderjarige – slachtoffers gemaakt. In bijna 90% ging het om Nederlandse daders; in 80% om Nederlandse slachtoffers. Onderstaande tabel 1 illustreert hoezeer ruzie c.q. overlast een dominant motief is voor een fataal contact tussen de buren.

Tabel 1 Verdeling van motieven in zaken van doding van buren, 1992-2001

ruzie/-overlast	17
In verband met roof	3
In verband met een seksueel delict	4
Psychotische motieven	5
Alcohol/drugs gerelateerd	2
Overige	4
Onbekend	1
Totaal	36

In het in Nederland recent ontwikkelde overheidsbeleid gericht op de terugdringing van huiselijk geweld gaat het niet alleen om gezinsleden. De omschrijving van huiselijk geweld neemt immers de relatie tussen dader en slachtoffer tot uitgangspunt. Zo is er sprake van huiselijk geweld als het wordt gepleegd door een (ex-) partner, een gezins- of familielid of een huisvriend van het slachtoffer. Huisvrienden zijn dan personen die een vriendschappelijke band onderhouden met het slachtoffer of met iemand uit de onmiddellijke omgeving van het slachtoffer en die het slachtoffer in de huiselijke sfeer ontmoeten.²⁶ Prevalentie-onderzoek laat zien dat huisvrienden, zoals een buurman of een kennis verantwoordelijk zijn voor eenderde van het totaal aantal voorvallen

25. Zie voor moord en doodslag bij ruzie tussen bekenden in 1998, SMIT et al, 2001, p. 13 en voor uit de hand gelopen burenruzie p. 53.

26. VAN DIJK et al, 1997, p. 26-27.

van huiselijk geweld. Bij de seksuele vormen van huiselijk geweld gebeurt dat maar liefst in de helft van de gevallen door huisvrienden.²⁷ Zo zijn de huisvrienden vooral verantwoordelijk voor seksuele intimidatie. Terwijl frequent c.q. intens huiselijk geweld vooral wordt gebezigd door familieleden en partners komt het incidentele huiselijk geweld voor een belangrijk deel (70%) op het conto van de huisvriend.

VII. ANDER ONDERZOEK NAAR DODING VAN BUREN

In hun uitvoerige, gedetailleerde studie naar *Daders van dodingen* van DeWaele et al (1990) zijn in de eerste collectie van 33 gevallen in totaal 6 zaken opgenomen die een buurman of buurvrouw tot slachtoffer hebben:

- Hubert Daems bracht de tweede minnaar van zijn vrouw, een ex-buurman en gemeenschappelijke vriend om. Hier gaat een tumultueuze periode aan vooraf met geweld, klachten bij de politie over zijn echtgenote en een vechtpartij met zijn rivaal. De politie heeft een reeks van meldingen ontvangen, zonder enig preventief ingrijpen. De feiten komen dan ook niet onverwacht. Als betrokkene overspannen en gedeprimeerd is, bestelt hij een alarmpistool om zijn rivaal af te schrikken en ervan te overtuigen dat hij zijn echtgenote met rust moet laten. Als de levering van het wapen te lang uitblijft, neemt hij een mes en zoekt zijn rivaal op zijn werk op waar hij hem gezeten op een graafmachine aantreft. Hij roept hem en steekt hem neer.²⁸
- Hendrik T. ontvoerde en doodde een minderjarige buurjongen, na dit plan met zijn broer vooraf gedetailleerd te hebben voorbereid. De ouders hadden immers frequent ruzie, waarbij moeder betrokkene als haar steun en toeverlaat gebruikt. Als moeder meer geld zou hebben, zou haar dat in staat stellen bij vader weg te gaan. Zij nodigen de 14-jarige jongen uit om te komen spelen, lokken hem mee naar de zolder. Tijdens een spel wordt hij geslagen en uiteindelijk gedood.²⁹
- Konrad M. doodde een buurman en diens huisgenoten. Toen betrokkenes financiële situatie precair werd, besloot hij nogmaals een slag te slaan om er definitief uit te geraken. Hij richtte zich daartoe tot een buurman, een gepensioneerd generaal die over geld beschikte. Aangezien hij werd herkend, bracht hij alle bewoners van het huis, de generaal, zijn zuster en zijn dienstbode, om. Na deze drievoudige moord hernam hij zijn dagelijkse werkzaamheden, doch werd vier dagen later aangehouden.³⁰

27. Id., 1997, p. 42-43.

28. DE WAELE et al, 1990, deel 1, p. 26-27, p. 229, p. 238, p. 245-246, p. 338, deel 2, p. 47-70.

29. Id., deel 1, p. 32-33, p. 223, p. 238, p. 254-258, p. 342, deel 2, p. 135-178.

30. Id., deel 1, p. 41, p. 231-232, p. 270-271, p. 347, deel 2, p. 245-260.

- M.G. raakte in conflict met zijn buurman omdat hij zich stoorde aan de affectieve band tussen deze man en zijn echtgenote. Hij wil de relatie met zijn buurman evenwel behouden, omdat hij ervan overtuigd is dat deze hem er professioneel bovenop kan helpen. Tussen beide mannen komt het regelmatig tot ruzies en handgemeen. Een ruzie na gezamenlijk kroegbezoek loopt voor de buurman fataal af.³¹
- N.B., een tamelijk geïsoleerde man twijfelde aan zijn mogelijkheden op seksueel vlak. Een uitnodiging van zijn 32-jarige buurvrouw interpreteerde hij als een uitnodiging tot een seksuele relatie. De weigering van de vrouw en haar hulpgeroep, riepen een impulsieve paniecreactie bij hem op. Om haar het zwijgen op te leggen, wurgt hij haar.³²
- Louis Noiret doodde op 18-jarige leeftijd onder invloed van alcohol zijn oude buurvrouw. Enkele dagen tevoren was hij opgemerkt tegen zichzelf pratend en grove taal gebruikend. Een beginnende psychose ligt voor de hand, maar werd niet gediagnosticeerd. De doding kwam voor de omgeving als een totale verrassing. Ook de bijzondere, ruim tien jaar durende, wederzijds dwingende relatie tussen beiden was voor de buitenwereld onbekend.³³

In deze Belgische zaken valt op dat de daders, die allen hun burens kenden, hen dan ook al geruime tijd hebben kunnen observeren en begluren.³⁴ Zowel financiële, seksuele alsook intimiteits-motieven staan in deze zaken op de voorgrond, maar duidelijk is ook dat het gaat om mensen met een kwetsbare persoonlijkheidsstructuur, zoals de auteurs omstandig laten zien.³⁵

Wanneer doding van kinderen door de eigen ouders wordt vergeleken met de doding van hen door buitenstaanders, springen enkele zaken sterk in het oog: het is die buitenstaanders dan meestal om seksuele omgang met het kind te doen, terwijl dat motief bij doding door ouders nagenoeg volledig ontbreekt.³⁶ Kinderdoding door buitenstaanders wordt voornamelijk door mannen gepleegd. In de zeldzame gevallen van kinderdoding door buitenstaanders noemen Adler & Polk (2001) voorts: zaken waarin kinderen slachtoffer worden van leeftijdsgenoten, waar jonge jongens zich als grote mensen, als mannen gedragen die het gevecht met andere mannen aangaan om de eer c.q om gezichtsverlies te vermijden. Zij beschrijven een zaak waarin een 27-jarige mentaal gehandicapte, aan epilepsie lijdende en sociaal geïsoleerde man zijn 11-jarig buurmeisje had omgebracht.³⁷ Seksuele motieven, zo mogelijk gericht

31. Id., deel 1, p. 44, p. 276-277, p. 350, deel 2, p. 291-302.

32. Id., deel 1, p. 47-48, p. 281-282, p. 353-354, deel 2, p. 381-398.

33. Id., deel 1, p. 49, p. 233, p. 238, p. 284, p. 355, deel 2, p. 407-424.

34. Zie KUIPER, 2003.

35. Zie voor de Belgische forensische psychiatrie tevens COSIJNS & CASSELMAN, 1995.

36. BRANTS & KOENRAADT, 1998; KOENRAADT, 2003, p. 201.

37. ADLER & POLK, 2001, p. 111-112.

op de moeder van het slachtoffer zouden een rol bij het plegen van het ten laste gelegde hebben gespeeld.

Kenmerkend voor daders van een doding onder invloed van een psychose en/of schizofrenie is dat hun leefwereld c.q. hun sociale actieradius tamelijk klein is.³⁸ Het (beperkt) aantal mensen met wie ze nog wel in aanraking komen, bevindt zich dan meestal in of om de eigen woning, waardoor er een verhoogd risico bestaat voor huisgenoten en burens, zoals de 38-jarige man die begin september 2003 in Groningen zijn hulpvaardige buurman onder invloed van een psychose doodde.³⁹

VIII. PATRONEN VAN DODING VAN BUREN

Het lopende onderzoek onder verdachten van (poging tot) doding van buur, die in het Pieter Baan Centrum zijn geobserveerd, geeft over 19 van hen het volgende beeld te zien (Hattink, 2003).

Het gaat om 19 mannelijke verdachten, met een gemiddelde leeftijd van ruim 35 jaar. Slechts één verdachte heeft niet de Nederlandse nationaliteit. De slachtoffers zijn 10 mannen, zeven volwassen vrouwen, één meisje van 3 jaar, in één zaak waren twee slachtoffers: een man en zijn zoon. Twaalf zaken betroffen een moord of doodslag, in 7 zaken ging het om een poging tot doding.

In 47% van de gevallen werd een steek- of slagwapen gebruikt, vijf verdachten maakten gebruik van een vuurwapen, vijf verdachten mishandelden dan wel wurgden het slachtoffer.

In acht zaken ging een ruzie direct aan het ten laste gelegde delict vooraf. In twee gevallen bleek dat seksuele omgang direct aan het ten laste gelegde voorafging.

In vijf zaken ging het om een zogenoemde conflictoplossende doding, in slechts een zaak om een confrontatiedoodslag.

Ruim eenderde van de verdachten was alleenwonend. Driekwart van de verdachten bleek first-offender, terwijl bijna de helft een psychiatrische voorgeschiedenis kende.

In 84% van de gevallen werd door het onderzoekend team een psychische stoornis geconstateerd. In drie gevallen staat de buurt waarin verdachte en slachtoffer wonen bij de politie bekend als een probleembuurt. De verdeling van de motieven in deze zaken (tabel 2), met overlast als voorname categorie,

38. Zie KOENRAADT, 1996, p. 202-205, p. 221, p. 268-269.

39. De Groningse rechtbank achtte hem ontoerekeningsvatbaar en legde de maatregel tbs met bevel tot verpleging op. Ook de ernstig verwarde man die in oktober 2003 premier Balkenende belaagde, stak enkele jaren geleden zijn toenmalige buurman in koelen bloede neer.

vertoont overeenstemming met die van tabel 1 op basis van het onderzoek van Leistra & Nieuwbeerta (2003).

Tabel 2 De verdeling van de motieven voor het ten laste gelegde

Burengerucht	6
Psychisch gestoord of verward	6
Seksueel gerelateerd	3
Roof gerelateerd	3
Drugs gerelateerd	1
Totaal	19

De spreiding van de mate van toerekeningsvatbaarheid over de glijdende vijf-puntsschaal ziet er als volgt uit.

Tabel 3 De verdeling van de mate van toerekeningsvatbaarheid

Toerekeningsvatbaar	-	-
Enigszins verminderd toerekeningsvatbaar	5	26 %
Verminderd toerekeningsvatbaar	7	37 %
Sterk verminderd toerekeningsvatbaar	3	16 %
Ontoerekeningsvatbaar	3	16 %
Totaal	19	100 %

Hieruit blijkt dat deze populatie als geheel iets meer gestoord is in vergelijking met de jaarlijkse populatie die in het Pieter Baan Centrum wordt onderzocht.⁴⁰ In zeven zaken leidde dit – in samenhang met het gevaar voor herhaling – tot het advies de maatregel tbs met bevel tot verpleging van overheidswege op te leggen.

IX. TOT SLOT

De nabijheid van de buurman of buurvrouw maakt hen tot een welhaast alom tegenwoordig persoon op de grens van het eigen territorium en daarmee tot iemand die zeer frequent waargenomen wordt. Soms gaat het om een welkome gast of huisvriend, soms om iemand die gepaste afstand vergt of oproept. In sommige zaken staat de buurman model voor de boze buitenwereld – al dan niet vergezeld met lawaai en overlast.

40. Die statistisch gezien meer overeenkomst met de symmetrische normaalverdeling volgens de Gauss-curve laat zien.

Als object van forensisch gedragskundig of klinisch criminologisch onderzoek is de (fatale) burenruzie sterk onderbelicht en verdient in dichtbevolkte buurlanden als België en Nederland ruimere aandacht.

X. LITERATUUR

ADLER, CH., en K. POLK, *Child Victims of Homicide*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

BRAAM, A. VAN, *Verhuld en onthuld. Sociologische beschouwingen over privacy en deprivatisering*. Assen, van Gorcum, 1966.

BRANTS, CHR., en F. KOENRAADT, Criminaliteit en media-hype. Een terugblik op de publieke beeldvorming rond kindermoord. *Delikt en Delinkwent*, 28 (1998) 6, p. 542-564.

COSIJNS, P., en J. CASSELMAN, *Gerechtelijke psychiatrie*. Leuven/Apeldoorn, Garant, 1995.

DE WAELE, J.P., W. DEPREEUW en D. MATTHYS, *Daders van dodingen. Vergelijkende analyses*. Antwerpen/Arnhem, Kluwer/Gouda Quint, 1990 (deel 20a).

DE WAELE, J.P., W. DEPREEUW en D. MATTHYS, *Daders van dodingen. Gevalstudies*. Antwerpen/Arnhem, Kluwer/Gouda Quint, 1990 (deel 20b).

DIJK, T. VAN, S. FLIGHT, E. OPPENHUIS en B. DUESMANN, *Huiselijk geweld*. Den Haag, Ministerie van Justitie, 1997.

GELLES, R.J., *Contemporary Families. A sociological review*. London, Sage, 1995.

GLANSBEEK, E., *Een onderzoek naar de plaats van Frans Bromet in de ontwikkeling van de televisiedocumentaire*. Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, 2003 (doctoraalscriptie).

HATTINK, C.M., *Beter een goede buur dan een verre vriend*. Utrecht, Universiteit Utrecht, 2003 (doctoraalscriptie).

JACOBS, F., Buren. *Filosofie Magazine*, (2003) 10, p. 44-49.

KOENRAADT, F., Doding van een pasgeborene – een verborgen delict. In: T.I. Oei en M.S. Groenhuijsen (red.), *Actuele ontwikkelingen in de forensische psychiatrie*. Arnhem, Kluwer, 2003, p. 201-226.

KOENRAADT, F., *Ouderdoding als ultiem delict*. Deventer, Gouda Quint, 1996, Pompe Reeks deel 21.

KUIPER, G., *Gluren, een sociaal verschijnsel*. Delft, Eburon, 2003.

LASLETT, B., The Family as a Public and Private Institution; an historical perspective. *Journal of Marriage and the Family*, 35 (1973) 3, p. 480-492.

LEISTRA, G., & P. NIEUWBEERTA, *Moord en doodslag in Nederland 1992-2001*. Amsterdam, Prometheus, 2003.

LIS, C., & H. SOLY, *Te gek om los te lopen. Collocatie in de 18^e eeuw*. Brepols, 1990.

MOOIJ, A.W.M., F. KOENRAADT en J. VAN MULBREGT (red.), *De persoon van de verdachte. De pro-justitia rapportage vanuit het Pieter Baan Centrum*. Arnhem, Gouda Quint, 1989 (derde herziene druk, 2004).

PEPER, B., & F. SPIERINGS, Settling disputes between neighbours in the life world. An evaluation of experiments with community mediation in the Netherlands. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 7 (1999) p. 483-507.

PASTOR, M., & A.R. ADAMS, Keeping Down With the Joneses. Neighbors, Networks and Wages. *Review of Regional Studies*, 26 (1996) 2, p. 115-145.

PUTNAM, R.D., *Bowling Alone. The collapse and revival of American community*. New York, Simon & Schuster, 2000.

SMIT, P.R., S. VAN DER ZEE, W. VAN DER HEIDE en F. HEIDE, *Moord en doodslag in 1998*. Den Haag, WODC, 1999.

SOETEMAN, F., *De Hoornse taart en andere rechtsmonumentjes*. Raamsdonksveer, Vèrse Hoeve, 2001.

STRAUS, M.A., & G.T. HOTALING (Eds.), *The Social Causes of Husband-Wife Violence*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1980.

VOSSESTEIN, J., *Vreemd volk. Over gedrag in andere culturen*. Amsterdam, KIT, 2003.